

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра бухгалтерського обліку та економічного контролю

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Методика обліку та аналіз дебіторської заборгованості за товарними операціями»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Облік і оподаткування
спеціальності 071 Облік і оподаткування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Сидоренко Л.О.
Керівник: Тютюнник С.В.
Рецензент: Бершаденко І.В.

Полтава – 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	6
1.1. Економічний зміст, класифікація та оцінка дебіторської заборгованості за товарними операціями	6
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення	10
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	12
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства	12
2.2. Облік дебіторської заборгованості за товарними операціями та відображення інформації у звітності	15
2.3. Податкові аспекти обліку дебіторської заборгованості за товарними операціями	22
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	25
3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання	25
3.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості за товарними операціями	33
3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за товарними операціями та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства	40
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах діяльності для ефективного розвитку – підприємству необхідно співпрацювати з величезною кількістю зовнішніх контрагентів. Кожен суб'єкт господарювання, який веде фінансово-економічну діяльність, в процесі свого існування здійснює розрахунки з покупцями та замовниками – за придбану продукцію, виконані роботи та надані послуги.

Бухгалтерський облік і аналіз дебіторської заборгованості за товарними операціями є частиною загальної політики управління активами підприємства та спрямований на оптимізацію загального розміру дебіторської заборгованості та забезпечення своєчасної оплати за реалізовану продукцію, роботи і послуги.

Дебіторська заборгованість являє собою суму відстрочених платежів, належних організації від покупців, в результаті переходу права власності на відвантажену продукцію від продавця до покупця, і виникла внаслідок розриву часу відвантаження і оплати за поставлений товар до закінчення розрахунків за взаємними зобов'язаннями, або, інакше кажучи, відволікання оборотних коштів у організації – продавця і використання їх іншими організаціями – покупцями.

Вивчення проблем обліку відображення розрахунків з покупцями та замовниками проводилось вітчизняними та зарубіжними вченими, зокрема такими як: М.Д. Білик, І.О. Бланк, О.С. Бондаренко, Ф.Ф. Бутинець, Є.П. Гнатенко, В.О. Гуня, С.Ф. Голов, Т.С. Єдинак, Н.О. Матицина, М.М. Нашкерська, К. Роберт, Г.В. Савицька, В.П. Савчук, Д. Стоун.

Разом з тим, неефективність багатьох теоретичних положень, недосконалість нормативно-методичного забезпечення обліку дебіторської заборгованості за товарними операціями, недостатній рівень досліджень проблем бюджетування розрахункових відносин підприємства з урахуванням сучасної інформації потреб користувачів визначали мету та завдання дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення методики бухгалтерського обліку та аналізу дебіторської заборгованості за товарними операціями на прикладі фермерського господарства «XXX» (далі XXX). Основними завданнями, які поставлені для вирішення зазначеної мети є:

- розкрити теоретичні основи, методику та актуальні питання організації обліку розрахунків за товарними операціями;
- розглянути облікову політику, організацію бухгалтерського обліку та організаційно-правові засади діяльності суб'єкта господарювання;
- ознайомитися з синтетичним та аналітичним обліком розрахунків за товарними операціями;
- опрацювати досвід автоматизації обліку розрахунків за товарними операціями;
- охарактеризувати відображення інформації у звітності підприємства щодо дебіторської заборгованості за товарними операціями;
- провести аналіз структури та динаміки й комплексне оцінювання дебіторської заборгованості;
- запропонувати напрями покращення платіжних відносин підприємства.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є бухгалтерський облік та аналіз дебіторської заборгованості за товарними операціями на XXX.

Предметом дослідження є сукупність положень бухгалтерського обліку та аналізу розрахунків за товарними операціями підприємства, а саме: теоретичних, організаційно-методичних та практичних.

Методи дослідження. У процесі вивчення та опрацювання матеріалів застосовуються такі методи досліджень: метод пізнання – використовувався для обґрунтування теоретичних основ обліку розрахунків за товарними операціями; групування, узагальнення, моделювання – для визначення класифікації таких операцій; системний підхід, методи аналізу та синтезу – для розробки документального забезпечення обліку розрахунків за покупцями товарними операціями.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- удосконалено та систематизовано теоретичні підходи до класифікації дебіторської заборгованості для цілей управління, що дозволить розширити інформаційну підтримку з метою прийняття рішення про можливість погашення заборгованостей;
- запропоновано з метою удосконалення бухгалтерського обліку на підприємстві, відкрити додаткові субрахунки до рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»;
- запропоновано покращити організацію бухгалтерського обліку розрахунків за товарними операціями через регламентацію певних елементів облікової політики;
- запропоновано методику дослідження впливу факторів на зміну коефіцієнта швидкої ліквідності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у вирішенні проблем, пов'язаних з розробкою пропозицій щодо вдосконалення обліку та аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві та доведення до рівня практичних рекомендацій, якими можуть скористатися суб'єкти господарювання.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності Облік і оподаткування; одній міжнародній науково-практичній конференції, шести всеукраїнських науково-практичних конференціях та одній внутрішньовузівській науково-практичній конференції.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 8 наукових праць у матеріалах конференцій загальним обсягом 1,32 друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

1.1. Економічний зміст, класифікація та оцінка дебіторської заборгованості за товарними операціями

Дебіторська заборгованість – найпоширеніший об’єкт обліку, яка є у кожного підприємства. На відміну від НП(С)БО, у якому дебіторській заборгованості присвячено окремий стандарт, а саме НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», у МСФЗ такі окремі стандарти відсутні, тому питання їх визнання, оцінки, поєднання і розкриття визначено в різних МСФЗ. Порівняння дебіторської заборгованості за НП(С)БО та МСФЗ слід проводити за наступними ознаками: визнання та припинення визнання дебіторської заборгованості; оцінка дебіторської заборгованості; відображення у фінансовій звітності, які наведено у додатку А.1.

Облік дебіторської заборгованості в Україні чітко регламентується НП(С)БО 10, положення якого в певній мірі різняться від запропонованих в міжнародних стандартах [51]. Ці відмінності зумовлені насамперед національними та економічними особливостями які є в Україні. Для вітчизняної практики характерним є наявність чітких норм ведення бухгалтерського обліку, недотримання яких призводить до різних видів відповідальності, а в міжнародній системі бухгалтерського обліку навпаки зазначаються тільки основні принципи ведення фінансового обліку.

Сьогодні багато робіт різних авторів присвячені теоретичному та практичному вивченню сутності та необхідності дебіторської заборгованості. Науковці по-різному висвітлюють поняття дебіторська заборгованість. Так, наприклад, М.Д. Білик визначає дебіторську заборгованість, як «матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства».

Ф.Ф. Бутинець дає таке визначення: «дебіторська заборгованість – заборгованість інших підприємств чи окремих осіб з платежів цьому підприємству». Термінологічний аналіз поняття «дебіторська заборгованість» у науковій літературі та нормативних документах наведено у додатку А.2.

Класифікація дебіторської заборгованості відіграє важливу роль в обліку та аналізу розрахунків з контрагентами. Від правильного визначення класифікації, а також від достовірно обраних класифікаційних ознак залежатиме порядок її обліку та ефективність управління нею. Класифікація дебіторської заборгованості за її основними видами представлена у додатку А.3.

Довгострокову та поточну дебіторську заборгованість можна розділити на два види: товарну і нетоварну. Більш детально розглянемо товарну дебіторську заборгованість на рис. 1.1. Таким чином, дебіторська заборгованість може виникати у випадках: товар відвантажено покупцеві (роботи виконані, послуги надані), а гроші за нього не надійшли; постачальнику перераховано аванс, а товари в рахунок цього авансу так і не отримані; підзвітна особа не відзвітувалася за видані під звіт кошти.

Залежно від упевненості щодо погашення дебіторської заборгованості її можуть поділяти на звичайну, сумнівну та безнадійну. Тобто якщо підприємство перерахувало кошти (поставило товар) і дебітор не встиг виконати свої зобов'язання, то до моменту порушення строків виконання договірних зобов'язань така заборгованість визнається звичайною. Отже, контрагент ще нічого не порушив і в кредитора немає жодних підстав сумніватися в його порядності, то таку дебіторську заборгованість обліковують у загальному порядку (її виникнення відображають за дебетом відповідного субрахунку, а погашення – списання за кредитом цього самого рахунку).

Інша річ – якщо контрагент не виконав своїх зобов'язань у строк, вказаний у договорі. У такому разі виникає невпевненість у погашення дебіторської заборгованості, тобто вона стає сумнівною.

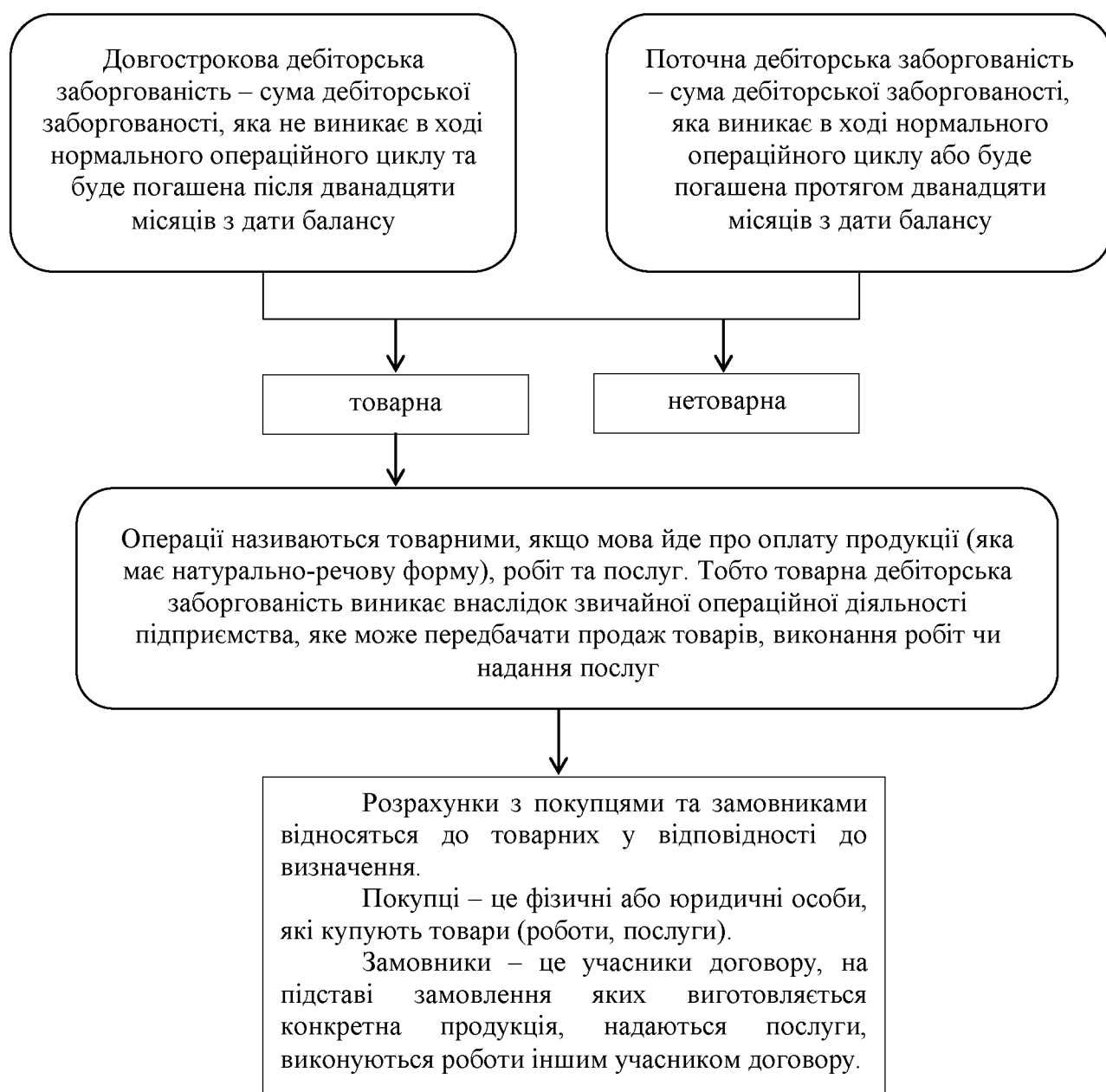

Рис. 1.1. Види довгострокової та поточної дебіторської заборгованості

Зазвичай підстави, за яких дебіторську заборгованість уже класифікують як сумнівну, суб'єкт господарювання прописує у власному наказі про облікову політику. Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом крім призначеної для продажу (а також придбаної заборгованості), включають до результату балансу за чистою реалізаційною вартістю [51]. Для формулювання на дату балансу чистої реалізаційної вартості обчислюють величину резерву сумнівних боргів.

Резерв сумнівних боргів створюють тільки для грошової дебіторської заборгованості. Наявні два методи створення резерву сумнівних боргів: використання абсолютної сумнівної заборгованості; використання коефіцієнта сумнівності. Обраний метод фірма закріплює у своєму наказі про облікову політику [38]. Щодо товарної дебіторської заборгованості – її обліковують у загальному порядку до моменту списання чи погашення. Тобто резерв сумнівних боргів під неї не формують.

Якщо ж підприємство впевнено в непогашенні боргу боржником – заборгованість стає безнадійною, а отже, мусить бути списана. У такому разі заборгованість потрібно усунути з активів. Причому порядок такого списання дебіторської заборгованості залежатиме від того, створювався під неї резерв сумнівних боргів чи ні. Списання грошової безнадійної дебіторської заборгованості відбувається з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. А якщо його недостатньо – списують на інші операційні витрати. Своєю чергою, товарна дебіторська заборгованість, позаяк створення резерву сумнівних боргів для неї не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу напряду на витрати.

Методологічні основи обліку дебіторської заборгованості встановлюють правила документального оформлення зберігання, відпуску товарів і відображення товарних операцій в обліку і звітності, які являються елементом системи нормативного регулювання обліку товарно-матеріальних цінностей. Перелік нормативно-правових документів, на підставі яких організовується облік розрахунків з покупцями і замовниками наведено в додатку А.4.

Таким чином, порядок здійснення розрахунків за товарними операціями представлений великою кількістю різних нормативно-правових документів, які регламентують форми таких розрахунків, спосіб їх обліку, а також порядок списання дебіторської заборгованості підприємства.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Для будь-якого підприємства рівень дебіторської заборгованості є індикатором зміни фінансової стійкості в економіці. Саме тому, система управління дебіторською заборгованістю в сучасному суспільстві включає всю сукупність методів аналізу, контролю і оцінки заборгованості.

Ефективне управління заборгованістю це постійна робота з контрагентами, організація договірної роботи, управління борговими зобов'язаннями, формування комплексного і системного підходу до джерел виникнення простроченої заборгованості.

На підприємстві часто виникає питання про зниження рівня дебіторської заборгованості, що підвищує фінансову стійкість організації. Постійна зміна законодавства ставить перед різними підприємствами ряд загальних питань: в який момент списується дебіторська заборгованість, чи потрібно нараховувати при цьому податки, як врахувати збитки або прибуток від списання дебіторської заборгованості, в якій оцінці розкривати інформацію про них в бухгалтерській (фінансової) звітності.

Не всі посадові особи підприємства можуть відповісти на вище перелічені питання, тому що проведена ними політика не дозволяє побачити всі аспекти ведення фінансово-господарської діяльності.

Для того, щоб внутрішній контроль за дебіторською заборгованістю був ефективним, з боку посадових осіб організації, що здійснюють ведення бухгалтерського обліку, потрібна розробка великої кількості внутрішніх локальних документів, що регламентують внутрішній контроль і враховують нові контрольні функції, а також складання планів, програм і методик здійснення внутрішнього контролю [55].

Аналіз останніх досліджень з актуальних питань обліку розрахунків з покупцями та замовниками наведені у додатку А.5.

Необхідно відзначити, що важливою частиною системи управління

дебіторської заборгованості є процеси її обліку, аналізу та контролю.

Щоб підприємство могло впливати на процес управління величини дебіторської заборгованості воно повинно володіти повною інформацією про всі господарські процеси. Формування такої інформації можливо тільки при взаємодії трьох важливих функцій управління розрахунків з дебіторами і кредиторами, а саме облік, аналіз і контроль. Це дозволяє охарактеризувати стан підприємства з фінансової сторони, а також приймати ефективні стратегічні рішення.

Аналіз наукових праць вчених у галузі бухгалтерського обліку допоміг виділити основні актуальні питання дебіторської заборгованості, як об'єкта обліку і аналізу, а також запропонувати шляхи їх вдосконалення.

Таким чином, нині на підприємствах дуже важливо приділяти увагу розрахункам з дебіторами за продукцію, товари і послуги.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Господарство засновується з метою одержання прибутку і задоволення на цій основі соціально-економічних інтересів його Учасників.

Для досягнення своєї мети Господарство здійснює такі види діяльності:

- виробництво товарної сільськогосподарської продукції (рослинного та тваринного походження), а також промислової продукції, її реалізація;
- переробка сільськогосподарської продукції, як власного виробництва, так і придбаного;
- організація оптової та роздрібної торгівлі продукції та товарами власного виробництва, комерційна (фірмова) та комісійна торгівля.

Господарство у своїй господарській діяльності має право укладати угоди, набувати майнових та особистих немайнових прав. Господарство в установленому порядку здійснює зовнішньоекономічну діяльність, експортно-імпорتنі операції як на території України, так і за кордоном. Товариство є колективним власником свого майна, в тому числі й того, що передано Учасниками. Згідно діючого законодавства України, Господарство володіє, користується та розпоряджається власним майном.

Джерелом формування майна Господарства є: майно (майнові права), передане йому Учасниками (Засновниками) у власність, як вклад до Статутного (складеного) капіталу; доходи Господарства від реалізації продукції (товарів, послуг); надходження від продажу майна; іноземні та інші інвестиції згідно чинного законодавства; безоплатні та благодійні внески, пожертвування юридичних та фізичних осіб; доходи від цінних паперів; кредити банківських та

інших установ; капітальні вкладення та дотації з бюджетів; придбання майна іншого підприємства, організації; інші джерела, не заборонені законодавчими актами України.

Господарство здійснює бухгалтерський облік результатів своєї діяльності, складає і подає статистичну інформацію та адміністративні дані у порядку, встановленому законодавством. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе голова Господарства, який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів.

Господарство самостійно: визначає облікову політику підприємства; обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з дотриманням єдиних засад, встановлених цим чинним законодавством, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних; розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів; затверджує правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку; може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до фінансової звітності підприємства.

Перевірки фінансової діяльності Господарства здійснюються державними податковими органами, іншими державними органами у межах їх компетенції, ревізійними органами Господарства та аудиторськими організаціями. Загальні Збори Учасників можуть формувати органи, що здійснюють постійний контроль за фінансово-господарською діяльністю виконавчого органу.

Таким чином, ХХХ створене та діє у відповідності до чинного законодавства з метою одержання прибутку шляхом здійснення різних видів діяльності.

Однією з ключових завдань бухгалтерського фінансового обліку – це формування повної і достовірної інформації про діяльність підприємства, її фінансах, майновий стан, зобов'язання на підставі якої стає можливим реалізація найважливіших його функцій.

Відповідно, облікова політика підприємства – це, перш за все, ті способи, які організація використовує для ведення бухгалтерського обліку, а вже потім – документ, що містить певні норми. При цьому облікова політика може бути оформлена або у вигляді наказу керівника, або у вигляді окремого положення про облікову політику підприємства, що додається до наказу керівника про її затвердження. При цьому, слід звернути увагу, що форма облікової політики не впливає на її структуру – в обох випадках облікова політика організації включає в себе три великі розділи: організаційно-технічний; методологічний розділ в частині ведення бухгалтерського обліку; методологічний розділ в частині оподаткування.

ХХХ самостійно формує облікову політику і керується при цьому нормативними документами та стандартами. Розробляє облікову політику головний бухгалтер або інший працівник, відповідальний за ведення бухгалтерського обліку в установі. Затверджує облікову політику голова. Наказ про затвердження облікової політики можна скласти в довільній формі. Прийняту облікову політику потрібно застосовувати послідовно, з року в рік.

Облікова політика відображається в наказі по підприємству (додаток Б).

Облікова політика підприємства може включати в себе:

- робочий план рахунків (в ньому вказуються рахунки, що застосовуються установою для ведення синтетичного і аналітичного обліку);
- форми первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку та інших документів, за якими не встановлені обов'язкові для їх складання форми;

- правила документообороту і технологію обробки облікової інформації.

У тому числі порядок і терміни передачі первинних (зведених) облікових документів відповідно до затвердженого графіка документообороту;

- порядок організації і проведення внутрішнього фінансового контролю;
- склад апарату бухгалтерії;
- інші рішення, необхідні для організації та ведення обліку.

Етапи формування облікової політики на підприємстві:

1. Вибір потенційно придатних для підприємства способів ведення бухгалтерського обліку.

2. Виявлення, аналіз та оцінка факторів впливу на формування облікової політики (у т.ч. організаційно-технологічних особливостей – форма власності та організаційно-правова форма, вид діяльності, обсяги діяльності, система оподаткування, технічне забезпечення, рівень кваліфікації кадрів тощо).

3. Аналіз загальноновизнаних припущень у побудові облікової політики з погляду виявленої сукупності факторів впливу.

4. Вибір потенційно придатних для підприємства способів ведення бухгалтерського обліку.

5. Безпосередній вибір способів ведення бухгалтерського обліку.

6. Документальне оформлення облікової політики у формі наказу про облікову політику.

2.2. Облік дебіторської заборгованості за товарними операціями та відображення інформації у звітності

Інформація, що містять первинні документи, які прийняті до обліку, упорядковується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного і аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємозв'язаних

рахунках бухгалтерського обліку. Узагальнення інформації про розрахунки за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи і надані послуги на ХХХ, ведеться на рахунку, відомості про нього наведено у додатку В.

Аналітичний облік розрахунків за товарними операціями повинен забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованість, несплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться за кожним покупцем і замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком, за кожною операцією.

З цією метою підприємство може вести картки аналітичного обліку на кожного дебітора або накопичувальну відомість довільної форми. Відомості аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» складаються в програмі, що використовує підприємство, у розділі «Бухгалтерська та податкова звітність». Кореспонденція обліку в ХХХ представлена у додатку Г.

ХХХ для того, щоб поглибити деталі відображення в обліку розрахунків з замовниками, пропонуємо включити додаткові субрахунки до рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»: 365 «Розрахунки з вітчизняними замовниками» і 366 «Розрахунки з іноземними замовниками».

Для більш точного відображення специфічних операцій з давальницькою сировиною та за товарообмінними операціями радимо виділити окремі субрахунки: 367 «Розрахунки за операціями з давальницькою сировиною», 368 «Розрахунки за товарообмінними операціями».

Згідно з Наказом Міністерства фінансів України НП(С)БО 1 – «метою складання звітності підприємств є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище підприємства, результати діяльності, рух грошових коштів та інші показники його діяльності».

Користувачем інформації є фізична або юридична особа, яка в

установленому законодавством порядку отримала право доступу до такої інформації.

Звітність підприємств – це система узагальнюючих, а також взаємопов'язаних показників, які наведені у спеціально затверджених формах звітності, яка подається користувачам та охарактеризовує результати та умови діяльності підприємства за певний проміжок часу.

Залежно від джерел інформації та показників, які містить зовнішня звітність, поділяють на бухгалтерську, фінансову, податкову, статистичну.

У ХХХ за складання і подання фінансової та податкової звітності відповідальність несе головний бухгалтер підприємства, статистичної звітності – головний бухгалтер та його заступник. Відомості про звітність підприємства, а саме: фінансову, податкову та статистичну наведені у додатку Д.

Таким чином, методологічно та організаційно звітність є невід'ємним елементом всієї системи бухгалтерського обліку і виступає завершальним етапом облікового циклу, що зумовлює органічну єдність показників, які в ній формуються.

Система бухгалтерського обліку приблизно 20 років знаходиться у фазі ініціативного реформування. У вік ринкових відносин фінансова результативність роботи суб'єктів господарювання у багатьох випадках залежить від обрання програмного продукту.

Ринок нашої країни наповнений такими програмними продуктами як: «1С: Бухгалтерія для України», «Парус», «BEST», «Галактика», «Акцент», нині розробники програмних продуктів пропонують комплексні рішення для будь-яких суб'єктів господарювання.

Програма «1С: Підприємство (Бухгалтерія)» є наявним стандартом у галузі засобів автоматизації бухгалтерського обліку. Основне завдання програми «1С: Бухгалтерія 8 для України» у ТОВ ХХХ – ведення бухгалтерського та податкового обліку та формування відповідної звітності, адже принципи ведення бухгалтерського обліку, втілювані у програмі,

відповідають вимогам українського законодавства і забезпечують сучасні прагнення бізнесу.

Шифр та найменування субрахунку	Призначення
365 «Розрахунки з вітчизняними замовниками»	Призначений для розрахунків із контрагентом, який попередньо здійснює замовлення активів/послуг, укладає письмовий контракт на їх виготовлення / постачання, і набуває права власності на активи/послуги на умовах, прописаних в контракті
366 «Розрахунки з іноземними замовниками»	Те ж, що і субрахунок 365 тільки з участю іноземного замовника
367 «Розрахунки за операціями з давальницькою сировиною»	Призначений для Робочого Плану рахунків. Застосовується для розрахунків, які передбачають часткове або повне погашення готовою продукцією, виготовленою на підприємстві контрагенті замовника
368 «Розрахунки за товаро-обмінними операціями»	Призначений для Робочого Плану рахунків. Застосовується для розрахунків, які передбачають обмін подібними та неподібними активами

Рис. 2.1. Найменування та призначення додаткових субрахунків рахунка 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»

Автоматизація обліку дозволяє великою мірою спростити роботу бухгалтерської служби та кожного працівника бухгалтерії окремо, зокрема при впровадженні телекомунікаційного обміну інформацією між автоматизованими робочими місцями обліковців з використанням комп'ютерних мереж. Отже, ведення абсолютно автоматизованого обліку з використанням програми «1С: Бухгалтерія 8» значно сприяє скороченню затрат живої праці. Мета підвищення оперативності процесу створення, фільтрування та подання необхідної облікової інформації.

Рис. 2.2. Відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності

Розглянемо порядок автоматизації обліку дебіторської заборгованості розрахунків за товарними операціями.

Облік розрахунків контрагентами можна вести у національній та іноземній валютах. Курсові різниці за кожною операцією визначаються автоматично. Розрахунки з покупцями потрібно проводити за договором або із вибором конкретних документів розрахунків. Спосіб ведення розрахунків вибирається окремо для кожного договору.

Загальна схема обліку розрахунків з контрагентами на XXX представлено у додатку Е.

Для організації вхідної інформації з обліку розрахунків за товарними операціями використовуються довідники.

Для введення даних про покупців формується довідник «Контрагенти». Для цього відкриваємо список контрагентів ХХХ. Основна діяльність – Контрагенти. Список контрагентів загальний для всіх організацій, облік господарської діяльності яких ведеться в інформаційній базі).

Для кожного контрагента потрібно сформувати відомості як мінімум про один договір, оскільки саме в договорі зазначаються умови співпраці з партнером. У списку договорів є один договір з найменуванням «Основний договір» і виглядом договору «З покупцем».

Для цього необхідно загрузити форму Договір контрагента для зміни відомостей про договір з контрагентом.

Формування інформації про продукцію та товари, які реалізуються покупцями, використовується довідник «Номенклатура»: Основна діяльність – Товари (матеріали, продукція, послуги) – Номенклатура (номенклатура (стосовно «1С:Бухгалтерії 8.2»)) – це запаси товарно-матеріальних цінностей (матеріали, товари, готова продукція), устаткування до установки, а також послуги (списуються на рахунки обліку витрат).

При первинному автоматичному заповненні інформаційної бази в довіднику «Номенклатура» додаються основні групи номенклатури тобто «Матеріали», «Товари», «Напівфабрикати» і так далі, в які зручно додавати номенклатурні позиції.

Наступні групи та інші елементи у довіднику «Номенклатура» на досліджуваному підприємстві створюються аналогічно до довідника «Контрагенти».

Достеменно для конкретної групи номенклатури при першому запуску «1С: Бухгалтерії 8» задаються рахунки бухгалтерського і податкового обліку (меню Основна діяльність – Товари – Рахунки обліку номенклатури), які використовуватимуться в проводках при віддзеркаленні облікової операції.

Це дає змогу почати роботу в програмі миттєво, без підготовчого етапу (налаштування рахунків). Установленні рахунки бухгалтерського обліку

номенклатури автоматично заносяться у облікові документи «1С:Бухгалтерії 8» (наприклад при виборі основного засобу, послуги і тому подібне). На первинній стадії застосування «1С: Бухгалтерії 8» потрібно використовувати попередні заготовки при первинному заповненні інформаційної бази групи номенклатури і рахунки обліку. На майбутнє потрібно формувати нові групи, додавати нові номенклатурні позиції, змінювати або встановлювати рахунки обліку для кожної одиниці і кожної групи номенклатури.

Початковою стадією облікового процесу – є первинний облік. Він представляє собою єдиний циклічний процес збору первинної інформації про господарські операції і її реєстрації у супроводжуючих первинних документах. Основними первинними документами для обліку розрахунків з покупцями та замовниками є «Договір», «Рахунок на оплату покупцю», «Видаткова накладна» і т.д.

Автоматично буде створений новий документ «Реалізація товарів і послуг». У документі на підставі даних документа «Рахунок на оплату покупцеві» заповнені всі реквізити і відомості про товари, що продаються (на закладці «Товари»). Натискаємо кнопку «...» в командній панелі форми документа «Реалізація товарів і послуг» для проведення документа. З форми документа «Реалізація товарів і послуг» можна роздрукувати паперовий документ «Видаткова накладна».

Для отримання і аналізу даних по залишках і оборотах рахунків бухгалтерського і податкового обліку в «1С: Бухгалтерії 8» використовуються стандартні звіти (меню «Звіти»). Для кожного виду обліку (бухгалтерського і податкового) передбачені свої набори стандартних звітів. Розглянемо на прикладі звіту «Оборотно-сальдова відомість» процедуру формування стандартних звітів.

Звіт «Оборотно-сальдова відомість» містить для кожного рахунку бухгалтерського обліку інформацію про залишки на початок і кінець періоду і обороти по дебету і кредиту за встановлений період. Для того, щоб сформувати

звіт, виберіть в меню «Звіти» пункт «Оборотно-сальдова відомість».

Для установки потрібного періоду звіту необхідно натиснути кнопку праворуч від поля «Період». У вікні налаштування, що відкрилося необхідно встановити період звіту.

Отже, основними стандартними звітами у програмі «1С: Бухгалтерія 8.2» є: «Аналіз рахунку» – надає інформацію про обороти рахунків з іншими рахунками за обраний період, про сальдо на початок та кінець періоду; «Картка рахунку» – представлено усі проведення по досліджуваному рахунку, залишки на початок і кінець звітного періоду, обороти за звітний період і залишки після кожного проведення; «Оборотно-сальдова відомість по рахунку» – містить інформацію про обороти за дебетом і кредитом рахунків упродовж цього періоду. Вихідні машинограми зображено у додатку Ж.1-Ж.3.

Розгляд програмного забезпечення, що використовується для автоматизації обліку розрахунків, дає можливість сформулювати такі висновки:

- автоматизація допомагатиме раціональній організації обліку розрахунків, дає право зменшити витрати живої праці на заповнення та обробку первинних бухгалтерських документів, на їх підставі можливо сформулювати зведені звіти облікової інформації;
- сучасні програмні продукти складаються з різноманітних можливостей щодо автоматизації обліку розрахунків.;
- автоматизація облікового процесу дає можливість отримувати всю необхідну інформацію щодо виникнення заборгованості за розрахунками та її погашення.

2.3. Податкові аспекти обліку дебіторської заборгованості за товарними операціями

Організація податкового обліку розрахунків є актуальним питанням сьогодні для багатьох суб'єктів господарювання.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» вказано, що бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством. Виходячи з цього, бухгалтерський облік повинен бути, зокрема, основою для фінансового і податкового обліку. Податкове зобов'язання - загальна сума податку, отримана або нарахована платником у звітному періоді. Це та сума податку, яку суб'єкт господарювання у своєму податковому обліку нараховує на договірну вартість з урахуванням націнки, яку він додає до товару, щоб отримати прибуток [67].

Суми податкового зобов'язання, які нараховані на договірну вартість товару - це кошти, які потрібно віддати до бюджету. При цьому зменшити суму податкового зобов'язання звітного періоду платник податку має право на суму податкового кредиту, яка сплачена (нарахована) у складі вартості товарів, послуг, що придбавалися.

Таким чином, за підсумками звітного періоду платник ПДВ перераховує до бюджету суму, яка складає різницю між податковим зобов'язанням і податковим кредитом. У продавця при продажу нерухомого майна податкові зобов'язання з ПДВ виникають на дату події, що сталася раніше: або на дату зарахування коштів від покупця, або на дату складення документа, що засвідчує факт переходу права власності на таку нерухомість.

Порядок документування та облікового відображення розрахунків за ПДВ у процесі реалізації продукції на умовах перед- та після оплати у ХХХ автоматизованої програми «1С: Бухгалтерія 8.2» наведено у рис. 2.3.

Узагальнюючи вищевикладене зауважимо, що у ХХХ розрахунки за податком на додану вартість проводяться у відповідності до чинного законодавства, і зокрема ПКУ.

Основним обліковим механізмом у підсистемі розрахунків з ПДВ є документи (як первинні, так і спеціалізовані, що призначено для обліку ПДВ) під час проведення яких формується кореспонденція рахунків та податкова звітність.

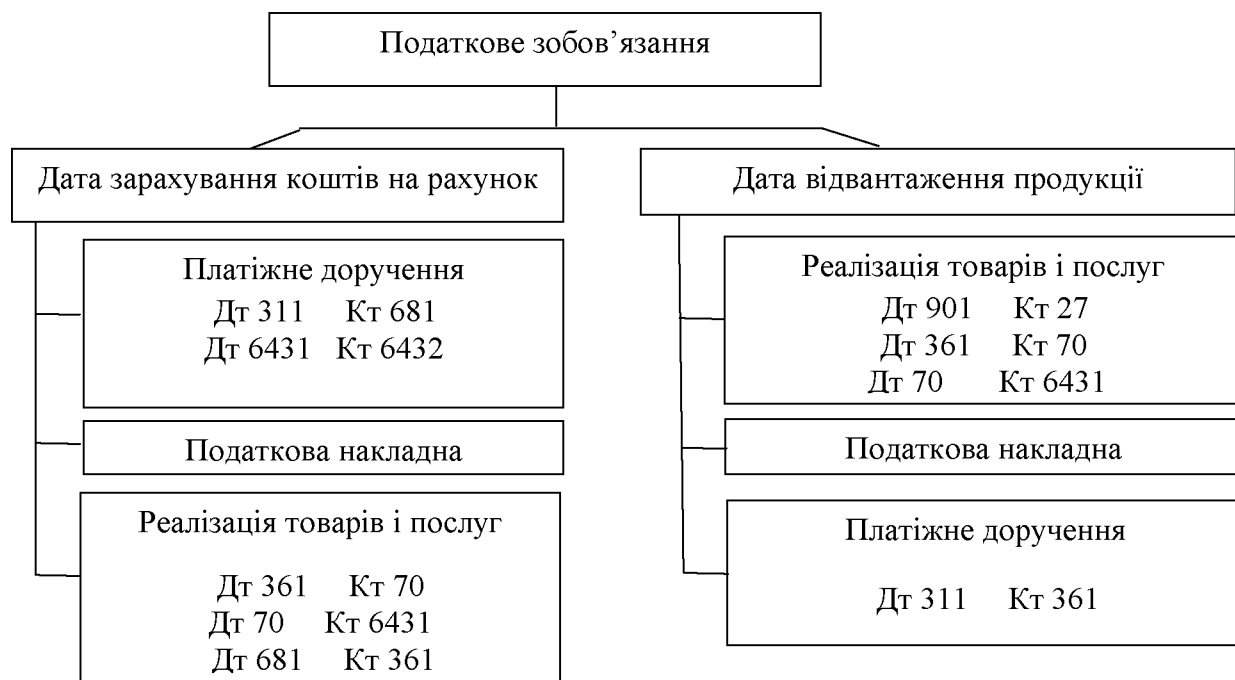

Рис. 2.3. Відображення у бухгалтерському обліку реалізації продукції на умовах перед оплати та на умовах після оплати

Щомісяця складається Декларація з ПДВ, яка подається до 20 числа, наступного за звітним періодом.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

З метою проведення аналізу фінансового стану ХХХ слід розглянути сукупність показників, що характеризують: майновий стан, джерела формування капіталу, фінансову стійкість, ліквідність, фінансову діяльність та платоспроможність підприємства. Важливим напрямом загального оцінювання фінансового стану суб'єкта господарювання є аналіз його майнового стану. Аналіз складу, структури та динаміки активів (майна) ХХХ за 2018 – 2020 рр. проведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Аналіз майна ХХХ за 2018 – 2020 рр. (станом на кінець року)

Види активів (майна)	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Зміни (+,-) 2020 р. до 2018 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	час- тки, в.п.	у %
Майно – всього	44325,0	100,0	54931,8	100,0	59994,9	100,0	+15669,9	-	+35,4
1. Необоротні активи	32106,1	72,4	35581,8	64,8	38397,2	64,0	+6291,1	-8,4	+19,6
1.1. Основні засоби	31214,4	70,4	34690,1	63,2	37505,5	62,5	+6291,1	-7,9	+20,2
2. Оборотні активи	12218,9	27,6	19350,0	35,2	21597,7	36,0	+9378,8	8,4	+76,8
2.1. Запаси	11151,4	25,2	17579,8	32,0	20686,2	34,5	+9534,8	+9,3	+85,5
2.1.1. Готова продукція	5726,8	12,9	9090,8	16,5	5228,6	8,7	-498,2	-4,2	-8,7
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	418,9	0,9	1762,1	3,2	901,8	1,5	+482,9	+0,6	у 2,2 р.б.
2.3. Гроші та їх еквіваленти	36,6	0,1	8,1	0,0	9,7	0,0	-26,9	-0,1	-73,5
2.4. Інші обо- ротні активи	612,0	1,4	-	-	-	-	-612,0	-1,4	-100,0

Результати розрахунків аналізу майна (табл. 3.1) свідчать про наявність різнопланових тенденцій у майновому стані XXX за інформацією активу балансу, а саме:

- у 2020 р. порівняно з 2018 р. вартість майна збільшилася на 15669,9 тис. грн, або 35,4 %, що свідчить про покращення майнового потенціалу підприємства. Зросли необоротні та оборотні активи на 6291,1 тис. грн (19,6 %) та 9378,8 тис. грн (76,8 %) відповідно;

- вартість основних засобів збільшилася на 6291,1 тис. грн, або 20,2 %, але частка основних засобів знизилася з 70,4 % до 62,5 %, це свідчить про погіршення матеріальних умов для розширення основної діяльності підприємства;

- серед видів оборотних активів спостерігається збільшення по запасах на 9534,8 тис. грн (85,5 %) та зменшення по готовій продукції – на 498,2 тис. грн (8,7 %);

- поточна дебіторська заборгованість у 2020 р. порівняно з 2018 р. зросла на 222,3 тис. грн (54,6 %), що свідчить про погіршення стану розрахунків підприємства з дебіторами;

- гроші та їх еквіваленти скоротилися на 26,9 тис. грн, або 73,5 %, що є негативною передумовою для оцінювання ліквідності балансу і платоспроможності підприємства.

Наочно динаміка необоротних та оборотних активів XXX за 2018 – 2020 рр. наведена на рис. 3.1.

Для формування більш обґрунтованих висновків про зміни у фінансовому стані XXX за 2018 – 2020 рр., доцільним є проведення аналізу складу, структури та динаміки пасивів (джерел формування капіталу) за інформацією ф. № 1 (табл. 3.2).

За результатами аналізу джерел формування капіталу XXX (табл. 3.2) можна сформулювати такі висновки:

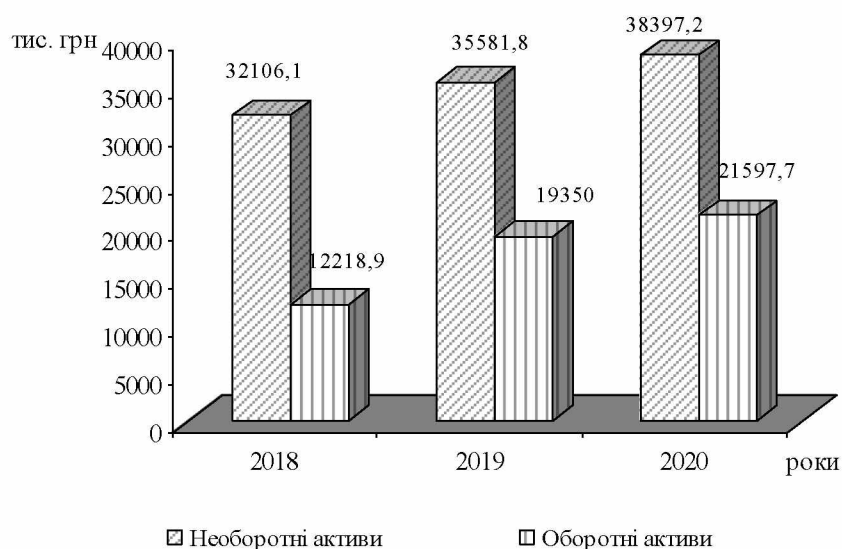

Рис. 3.1. Динаміка необоротних та оборотних активів ХХХ
за 2018 – 2020 рр.

Таблиця 3.2

**Аналіз джерел формування капіталу ХХХ
за 2018 – 2020 рр. (станом на кінець року)**

Види джерел формування капіталу	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Зміни (+,-) 2020 р. до 2018 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в.п.	у %
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Джерела формування капіталу – всього	44325,0	100,0	54931,8	100,0	59994,9	100,0	+15669,9	-	+35,4
1. Власний капітал	32406,0	73,1	42057,3	76,6	38448,0	64,1	+6042,0	-9,0	+18,6
1.1. Додатковий капітал	46,6	0,1	46,6	0,1	46,6	0,1	-	-	-
1.2. Нерозподілений прибуток	32359,4	73,0	42010,7	76,5	38401,4	64,0	+6042,0	-9,0	+18,7
2. Зобов'язання і забезпечення	11919,0	26,9	12874,5	23,4	21546,9	35,9	+9627,9	+9,0	+80,8
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	8833,8	19,9	9022,4	16,4	11300,7	18,8	+2466,9	-1,1	+27,9

Продовж. табл. 3.2

A	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	3085,2	7,0	3852,1	7,0	10246,2	17,1	+7161,0	+10,1	у 3,3 р.б.
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	194,1	0,5	506,5	0,9	6584,9	11,0	+6390,8	+10,5	у 33,9 р.б.
2.2.2. Коротко-строкові кредити банків	-	-	356,4	0,6	287,2	0,5	+287,2	+0,5	х
2.2.3. Інші поточні зобов'язання	2891,1	6,5	2989,2	5,5	3374,1	5,6	+483,0	-0,9	+16,7

– у 2020 р. порівняно з 2018 р. вартість джерел формування капіталу збільшилася на 15669,9 тис. грн, або 35,4 %. Власний капітал зріс на 6042 тис. грн (18,6 %), а зобов'язання і забезпечення – на 9627,9 тис. грн (80,8 %). Така динаміка складових пасиву балансу зумовила зниження питомої ваги власного капіталу з 73,1 до 64,1 % (на 9,0 в.п.) у результаті зменшення частки нерозподіленого прибутку;

– зросла залежність підприємства від довгострокових зобов'язань і забезпечень на 2466,9 тис. грн (27,9 %) та від поточних зобов'язань і забезпечень на 7161,0 тис. грн (у 3,3 рази);

– поточна кредиторська заборгованість зросла на 6390,8 тис. грн (у 33,9 рази). Підвищення її частки з 0,5 до 11,0 % свідчить про погіршення стану розрахунків підприємства з кредиторами.

Більш наочно співвідношення власного капіталу та зобов'язань і забезпечень ХХХ за 2018 – 2020 рр.

Розрахунок системи абсолютних показників забезпеченості запасів джерелами їх формування дасть змогу визначити тип фінансової стійкості за 2018 – 2020 рр. табл. 3.3. За результатами проведених розрахунків (табл. 3.3) із визначення типу фінансової стійкості упродовж 2018 – 2020 рр. підприємство мало нестачу загальної величини джерел формування запасів (відповідно в сумі: 2017,1; 1725,5 та 9047,5 тис. грн).

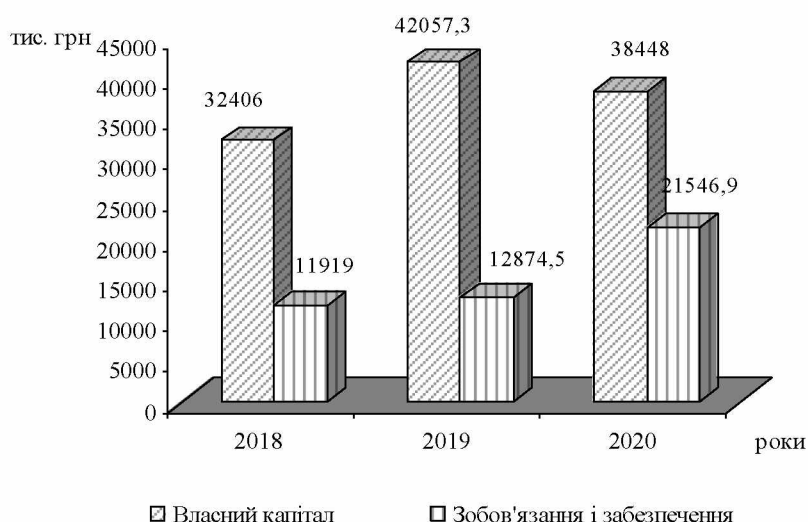

Рис. 3.2. Динаміка власного капіталу та зобов'язань і забезпечень ХХХ за 2018 – 2020 рр.

Отже, ХХХ упродовж періоду дослідження має ознаки кризового типу фінансової стійкості.

Таблиця 3.3

Визначення та аналіз типу фінансової стійкості ХХХ за 2018 – 2020 рр. (станом на кінець року), тис. грн

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Зміни (+,-) 2020 р. до 2018 р.
А	1	2	3	4
Власні оборотні кошти	299,9	6475,5	50,8	-249,1
Довгострокові кредити банків	8833,8	9022,4	11300,7	+2466,9
Короткострокові кредити банків	-	356,4	287,2	+287,2
Запаси і поточні біологічні активи	11151,4	17579,8	20686,2	+9534,8
Наявність власних оборотних коштів і довгострокових кредитів банків для формування запасів	9133,7	15497,9	11351,5	+2217,8
Загальна величина джерел формування запасів	9133,7	15854,3	11638,7	+2505,0
Нестача власних оборотних коштів для формування запасів	-10851,5	-11104,3	-20635,4	-9783,9
Нестача власних оборотних коштів і довгострокових кредитів банків для формування запасів	-2017,7	-2081,9	-9334,7	-7317,0
Нестача загальної величини джерел формування запасів	-2017,7	-1725,5	-9047,5	-7029,8
Тип фінансової стійкості	кризовий фінансовий стан			

Продовж. табл. 3.3

А	1	2	3	4
Коефіцієнт забезпеченості запасів відповідними джерелами формування	0,819	0,902	0,563	-0,256
Нестача відповідних джерел формування на 1 грн запасів, грн	-0,18	-0,10	-0,44	-0,26

Шляхами досягнення та підтримання фінансової стійкості підприємства є: прискорення оборотності оборотних активів, у результаті чого відбудеться відносне їх зменшення на 1 грн чистого доходу; дотримання залишків запасів відповідно до визначених нормативів, реалізації товарно-матеріальних цінностей, які не використовуються у виробництві; збільшення власних оборотних коштів за рахунок прибуткової господарської діяльності; додаткового залучення зовнішніх джерел формування запасів (довгострокових і короткострокових кредитів), оптимізації їх структури.

Аналіз ліквідності балансу проводиться шляхом порівняння величин платіжних засобів (активів), які згруповані за рівнем ліквідності, з величинами зобов'язань (пасивів), які згруповані за терміновістю сплати. Аналіз ліквідності балансу ХХХ за 2018 – 2020 рр. проведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Ліквідність балансу ХХХ за 2018 – 2020 рр. (станом на кінець року),

тис. грн

Група	Вид оборотних активів	Роки			Група	Вид зобов'язань і забезпечень	Роки			Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів		
		2018	2019	2020			2018	2019	2020	2018 р.	2019 р.	2020 р.
A1	Високоліквідні	36,6	8,1	9,7	П1	Найбільш термінові	194,1	506,5	6584,9	-157,5	-498,4	-6575,2
A2	Середньоліквідні	418,9	1762,1	901,8	П2	Короткострокові	2891,1	3345,6	3661,3	-2472,2	-1583,5	-2759,5
A3	Низьколіквідні	11763,4	17579,8	20686,2	П3	Довгострокові	8833,8	9022,4	11300,7	+2929,6	+8557,4	+9385,5
	Усього	12218,9	19350,0	21597,7		Усього	11919,0	12874,5	21546,9	+299,9	+6475,5	+50,8

За даними розрахунку табл. 3.4 нестача високоліквідних оборотних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань становила у 2018 р.

157,5 тис. грн, у 2019 р. – 498,4 тис. грн, у 2020 р. – 6575,2 тис. грн.

За середньоліквідними оборотними активами спостерігається також нестача платіжних засобів для покриття короткострокових зобов'язань і забезпечень (відповідно 2472,2 тис. грн, 1583,5 тис. грн та 2759,5 тис. грн).

По низьколіквідних оборотних активах спостерігається надлишок платіжних засобів відповідно в сумі: 2929,6; 8557,4 та 9385,5 тис. грн. У цілому надлишок платіжних засобів для покриття поточних і довгострокових зобов'язань і забезпечень зменшився з 299,9 тис. грн у 2018 р. до 50,8 тис. грн у 2020 р. Таким чином, у 2018 – 2020 рр. ліквідність балансу відрізняється від абсолютної ліквідності, в зв'язку з нестачею високоліквідних та середньоліквідних оборотних активів.

Аналіз фінансових результатів є одним із найважливіших напрямів оцінювання ефективності господарської діяльності підприємств. Фінансовим результатом діяльності підприємства може бути збиток або прибуток. Показники фінансових результатів ХХХ за 2018 – 2020 рр. проаналізовано в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

**Показники фінансових результатів діяльності ХХХ
за 2018 – 2020 рр.**

Показник	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2020 р. у % до 2018 р.
	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	
А	1	2	3	4	5	6	7
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	31791,3	×	37906,1	×	35964,3	×	113,1
Операційні витрати	28044,4	100,0	26935,6	100,0	37372,9	100,0	133,3
у тому числі:							
а) собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	24000,8	85,6	23549,9	87,4	33753,1	90,3	140,6
б) інші операційні витрати	4043,6	14,4	3385,7	12,6	3619,8	9,7	89,5
Валовий прибуток	7790,5	×	14356,2	×	2211,2	×	28,4

Продовж. табл. 3.5

А	1	2	3	4	5	6	7
У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	×	24,5	×	37,9	×	6,1	×
Інші операційні доходи	32,2	×	104,7	×	118,8	×	у 3,7 р.б.
Фінансовий результат від операційної діяльності	3779,1	×	11075,2	×	-1289,8	×	×
Інші витрати	775,6	×	1423,9	×	2319,5	×	у 3,0 р.б.
Фінансовий результат до оподаткування	3003,5	×	9651,3	×	-3609,3	×	×
Чистий фінансовий результат	3003,5	×	9651,3	×	-3609,3	×	×
У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	×	9,4	×	25,5	×	×	×
У % до валового прибутку	×	38,6	×	67,2	×	×	×

За даними табл. 3.5 у 2020 р. порівняно з 2018 р. чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 13,1 %, собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – на 40,6 %.

Частка валового прибутку в чистому доході знизилась з 24,5 до 6,1 % (на 18,4 в.п.). У структурі операційних витрат частка собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) зросла з 85,6 до 90,3 %, а інших операційних витрат знизилася з 14,4 до 9,7%.

У 2018 р. та 2019 р. ХХХ одержало прибуток від операційної діяльності відповідно в сумі 3779,1 тис. грн та 11075,2 тис. грн, а у 2020 р. – збиток від операційної діяльності в сумі 1289,8 тис. грн.

За результатами діяльності у 2018 р. та 2019 р. підприємство мало чистий прибуток відповідно в сумі 3003,5 тис. грн та 9651,3 тис. грн, а у 2020 р. – чистий збиток в сумі 3609,3 тис. грн.

Таким чином, ХХХ створене та діє у відповідності до чинного законодавства з метою одержання прибутку шляхом здійснення різних видів діяльності. Результати фінансово-економічної характеристики ХХХ свідчать,

що:

- упродовж 2018 – 2019 рр. підприємство було прибутковим, а у 2020 р. – одержало збиток за результатами діяльності
- з кожним роком майновий потенціал підприємства покращується (у 2020 р. порівняно з 2018 р. вартість майна збільшилася на 15669,9 тис. грн, або 35,4 %);
- власний капітал зріс на 6042,0 тис. грн (18,6 %), а зобов'язання і забезпечення – на 9627,9 тис. грн (80,8 %);
- підприємство має ознаки кризового фінансового стану.

3.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості за товарними операціями

В умовах трансформаційної економіки заставою виживання та основою стабільного становища будь-якого підприємства є його фінансова стійкість. Якщо підприємство фінансово стійке, платоспроможне, то воно має низку переваг перед іншими підприємствами того ж профілю для отримання кредитів, залучення інвестицій, у виборі постачальників і в підборі кваліфікованих кадрів. Чим вища стійкість підприємства, тим більше воно незалежне від несподіваної зміни ринкової кон'юнктури і, отже, тим менше ризик опинитися на краю банкрутства.

Етапи послідовності аналізу дебіторської заборгованості наведено на рис. 3.3 [85]. Суттєвий вплив на оборотність оборотних активів, а отже, і на фінансовий стан підприємства, справляє збільшення або зменшення дебіторської заборгованості. Її величина залежить від обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), умов розрахунків з покупцями (передоплати, наступної оплати), періоду відстрочки платежів, платіжної дисципліни покупців, організації контролю за станом розрахунків з дебіторами,

претензійної роботи на підприємстві тощо.

Рис. 3.3. Етапи послідовності аналізу дебіторської заборгованості

Різке збільшення дебіторської заборгованості та підвищення її частки в оборотних активах може свідчити або про збільшення обсягів реалізації, або про неефективну кредитну політику підприємства стосовно покупців, про їх неплатоспроможність. Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це є результатом зменшення періоду її погашення.

Якщо дебіторська заборгованість скорочується у зв'язку зі зменшенням обсягів реалізації продукції, то це свідчить про зниження рівня ділової активності підприємства.

Отже, збільшення дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зменшення – позитивно [20].

Проведення аналізу структури та динаміки дебіторської заборгованості XXX, здійснюється на основі інформації з річної фінансової звітності, що

наведена у додатках З-К.

У структурі дебіторської заборгованості переважає заборгованість за товари, роботи, послуги. Проведемо аналіз дебіторської заборгованості ХХХ за 2018 – 2020 рр. табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Горизонтальний і вертикальний аналіз дебіторської заборгованості ХХХ
за 2018 – 2020 рр. (станом на кінець року)**

Вид дебіторської заборгованості	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Зміни (+,-) 2020 р. до 2018 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в.п.	у %
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	407,1	97,2	1679,4	95,3	629,4	69,8	+222,3	-27,4	+54,6
Дебіторська заборгованість за розрахунками:									
з бюджетом	11,8	2,8	82,7	4,7	272,4	30,2	+260,6	+27,4	у 23,1 р.б.
Усього	418,9	100,0	1762,1	100,0	901,8	100,0	+482,9	-	у 2,2 р.б.

За результатами аналізу (табл. 3.6) підприємство має суми по двох видах поточної дебіторської заборгованості. У 2020 р. порівняно з 2018 р. відбулося збільшення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги на 222,3 тис. грн (або 54,6 %). Її частка в структурі дебіторської заборгованості знизилася з 97,2 до 69,8 %.

Також спостерігається збільшення дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом на 260,6 тис. грн (у 23,1 раза).

У цілому дебіторська заборгованість упродовж періоду дослідження збільшилася на 482,9 тис. грн, або у 2,2 раза.

Аналіз поточної кредиторської заборгованості ХХХ за 2018 – 2020 рр. проведено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

**Аналіз поточної кредиторської заборгованості ХХХ
за 2018 – 2020 рр. (станом на кінець року)**

Вид поточної кредиторської заборгованості	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Зміни (+,-) 2020 р. до 2018 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в.п.	у %
Поточна кредиторська заборгованість за:									
товари, роботи, послуги	30,4	15,7	32,2	6,3	6157,4	93,5	+6127,0	+77,8	у 202,5 р.б.
розрахунками з бюджетом	132,5	68,3	410,2	81,0	300,5	4,6	+168,0	-63,7	у 2,3 р.б.
розрахунками зі страхування	6,0	3,0	8,4	1,7	25,4	0,4	+19,4	-2,6	у 4,2 р.б.
розрахунками з оплати праці	25,2	13,0	55,7	11,0	101,6	1,5	+76,4	-11,5	у 4,0 р.б.
Усього	194,1	100,0	506,5	100,0	6584,9	100,0	+6390,8	-	у 33,9 р.б.

Аналіз поточної кредиторської заборгованості підприємства (табл. 3.7) показав, що у 2020 р. порівняно з 2018 р. збільшилися суми за всіма видами кредиторської заборгованості за: товари, роботи, послуги – на 6127,0 тис. грн. (у 202,5 рази); розрахунки з бюджетом – на 168 тис. грн (у 2,3 раза); розрахунками зі страхування – на 19,4 тис. грн (у 4,2 раза); розрахунками з оплати праці – на 76,4 тис. грн. (у 4,0 раза). У 2018 р. та 2019 р. найбільшу частку в структурі займала заборгованість за розрахунками з бюджетом – 68,3 % та 81,0 % відповідно. А на кінець 2020 р. найбільшу частку серед видів поточної кредиторської заборгованості має заборгованість за товари, роботи, послуги 93,5 %. У цілому поточна кредиторська заборгованість збільшилась на 6390,8 тис. грн (у 33,9 раза), що свідчить про суттєве погіршення стану розрахунків підприємства з кредиторами.

Аналіз стану дебіторської та кредиторської передбачає її порівняльний аналіз. Результатом такого аналізу може бути виявлення:

– перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською заборгованістю;

– перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською заборгованістю.

Перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською означає відволікання коштів з господарського обороту і в подальшому може призвести до необхідності залучення дорогих кредитів банку і позик для забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності підприємства. Значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською створює загрозу фінансовій стійкості підприємства. Проведемо порівняльний аналіз поточної дебіторської та кредиторської заборгованостей ХХХ за 2018 р., 2019 р., 2020 р. в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Порівняльний аналіз поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості ХХХ за 2018-2020 рр., тис. грн

Вид заборгованості	Поточна дебіторська заборгованість	Поточна кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської (активне сальдо)	кредиторської (пасивне сальдо)
А	1	2	3	4
2018 р.				
За продукцію, товари, роботи, послуги	407,1	30,4	376,7	-
За розрахунками з бюджетом	11,8	132,5	-	120,7
Інша заборгованість	-	31,2	-	31,2
Усього	418,9	194,1	224,8	
2019 р.				
За продукцію, товари, роботи, послуги	1679,4	32,2	1647,2	-
За розрахунками з бюджетом	82,7	410,2	-	327,5
Інша заборгованість	-	64,1	-	64,1
Усього	1762,1	506,5	1255,6	-

Продовж. табл. 3.5

A	1	2	3	4
2020 р.				
За продукцію, товари, роботи, послуги	629,4	6157,4	-	5528,0
За розрахунками з бюджетом	272,4	300,5	-	28,1
Інша заборгованість	-	127,0	-	127,0
Усього	901,8	6584,9	-	5683,1

За даними табл. 3.8:

1) станом на кінець 2018 р. за заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги спостерігається перевищення дебіторської заборгованості, тобто маємо дебетове сальдо 376,7 тис. грн. За заборгованістю за розрахунками з бюджетом та іншою заборгованістю має місце кредитове сальдо 120,7 та 31,2 тис. грн відповідно. У цілому поточна дебіторська заборгованість перевищує поточну кредиторську заборгованість на 224,8 тис. грн, що свідчить про активне сальдо, тобто вилучення оборотних коштів з господарської діяльності підприємства на користь дебіторів;

2) станом на кінець 2019 р. за заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги спостерігається перевищення дебіторської заборгованості, тобто маємо дебетове сальдо 1647,2 тис. грн. За заборгованістю за розрахунками з бюджетом та іншою заборгованістю має місце кредитове сальдо 327,5 та 64,1 тис. грн відповідно. У цілому поточна дебіторська заборгованість в 2019 р., як і в 2018 р., перевищує поточну кредиторську заборгованість на 1255,6 тис. грн, що свідчить про активне сальдо, тобто вилучення оборотних коштів з господарської діяльності підприємства на користь дебіторів;

3) на кінець 2020 р. за всіма видами заборгованостей має місце кредитове сальдо. Тобто, за заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги – 5528 тис. грн, за розрахунками з бюджетом – 28,1 тис. грн, та іншою заборгованістю – 127 тис. грн.

У цілому поточна кредиторська заборгованість перевищує поточну дебіторську заборгованість на 5683,1 тис. грн, що свідчить про пасивне сальдо, тобто залучення підприємством у господарську діяльність коштів юридичних і фізичних осіб, тобто кредиторів.

Отже, на прикладі ХХХ спостерігається нераціональне співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості упродовж 2018 – 2020 рр. Наочно динаміку поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості досліджуваного підприємства наведено на рис. 3.4.

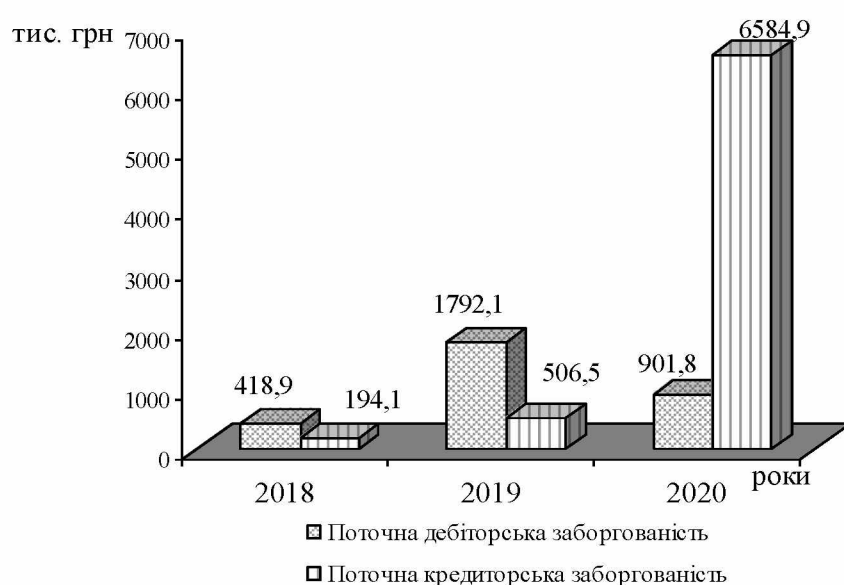

Рис. 3.4. Динаміка поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості ХХХ за 2018 – 2020 рр.

У сучасних умовах господарювання підприємству необхідно постійно здійснювати аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості і докладати всіх зусиль для зниження його рівня, адже розміри та структура дебіторської і кредиторської заборгованості мають вплив на їх фінансовий стан.

3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за товарними операціями та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства

Аналізуючи дебіторську заборгованість, насамперед необхідно вивчити причини виникнення кожного виду заборгованості, враховуючи специфіку підприємств, сезонність їх роботи, зв'язки з покупцями та постачальниками, конкретну виробничу ситуацію на підприємстві, тощо.

Практичний досвід управління підприємствами показує, що аналіз стану дебіторської заборгованості в системі управління потребує зовнішній і внутрішній аналіз, кількісний і якісний, визначення середньої величини дебіторської заборгованості, її частки у загальній сумі оборотних активів підприємства, оцінки дебіторської заборгованості за строками погашення, виявлення ризиків і загроз щодо неповернення.

Тому, ми, рекомендуємо проводити комплексний аналіз дебіторської заборгованості на підприємствах.

Проведення комплексного оцінювання дебіторської заборгованості ХХХ, здійснюється на основі інформації з річної фінансової звітності.

Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за системою відносних показників ХХХ за 2018 – 2020 рр. наведено у табл. 3.9.

За розрахунками табл. 3.9 можна оцінити дебіторську заборгованість так: коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості підвищився з 12,360 у 2018 р. до 27,000 у 2020 р. на 14,640 (тобто у 2,2 раза), відповідно і тривалість одного обороту заборгованості дебіторів скоротилася на 16 днів (55,2 %).

Частка дебіторської заборгованості в майні знизилася з 6,6 до 2,3 %, а частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах – із 18,0 до 6,5 %. Показник, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), знизився з 8,1 до 3,7 %, що є ознакою покращення стану розрахунків з дебіторами.

Таблиця 3.9

**Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за системою
відносних показників ХХХ за 2018 – 2020 рр.**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+,-) 2020 р. до 2018 р.	
				абсолютне	відносне, %
Вихідна інформація, тис. грн					
Чистий дохід від реалізації про- дукції (товарів, робіт, послуг)	31791,3	37906,1	35964,3	+4173,0	+13,1
Середньорічна величина дебі- торської заборгованості	2572,1	1090,5	1332,0	-1240,1	-48,2
Середньорічна величина поточ- ної дебіторської заборгованості	2572,1	1090,5	1332,0	-1240,1	-48,2
Середньорічна величина поточ- ної кредиторської заборгованості	180,3	350,3	3545,7	+3365,4	у 19,7 р.б.
Середньорічна вартість майна	39186,6	49628,4	57463,4	+18276,8	+46,6
Середньорічна вартість оборотних активів	14252,5	15784,5	20473,9	+6221,4	+43,7
Показники комплексного оцінювання дебіторської заборгованості					
Коефіцієнт обертання дебітор- ської заборгованості	12,360	34,760	27,000	+14,640	у 2,2 р.б.
Тривалість одного обороту (се- редній період повернення) дебі- торської заборгованості, днів	29	10	13	-16	-55,2
Частка дебіторської заборговано- сті в майні, %	6,6	2,2	2,3	-4,3	×
Частка поточної дебіторської за- боргованості в оборотних акти- вах, %	18,0	6,9	6,5	-11,5	×
Коефіцієнт співвідношення по- точної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості	14,266	3,113	0,376	-13,890	-97,4
Відношення дебіторської забор- гованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, ро- біт, послуг), %	8,1	2,9	3,7	-4,4	×

Основним елементом управління поточної кредиторської заборгованості на підприємстві виступає правильний та своєчасний її аналіз. Важливе значення для аналізу кредиторської заборгованості має збір необхідної достовірної інформації.

Динаміку показників комплексного оцінювання поточної кредиторської заборгованості ХХХ за 2018 – 2020 рр. наведено у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

**Комплексне оцінювання поточної кредиторської заборгованості
за системою відносних показників ХХХ за 2018 – 2020 рр.**

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+,-) 2020 р. до 2018 р.	
				абсолютне	відносне, %
Вихідна інформація, тис. грн					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	31791,3	37906,1	35964,3	+4173,0	+13,1
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	24000,8	23549,9	33753,1	+9752,3	+40,6
Середньорічна величина поточної кредиторської заборгованості	180,3	350,3	3545,7	+3365,4	у 19,7 р.б.
Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості	2572,1	1090,5	1332,0	-1240,1	-48,2
Середньорічна вартість капіталу	39186,6	49628,4	57463,4	+18276,8	+46,6
Середньорічна величина зобов'язань і забезпечень	8283,3	12396,8	17210,7	+8927,4	у 2,1 р.б.
Середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень	2140,0	3468,7	7049,2	+4909,2	у 3,3 р.б.
Середньорічна вартість оборотних активів	14252,5	15784,5	20473,9	+6221,4	+43,7
Показники комплексного оцінювання поточної кредиторської заборгованості					
Коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості	133,116	67,228	9,519	-123,592	-92,8
Тривалість одного обороту (середній період погашення) поточної кредиторської заборгованості, днів	3	5	38	+35	у 11,7 р.б.
Частка поточної кредиторської заборгованості в капіталі, %	0,5	0,7	6,2	+5,7	×
Частка поточної кредиторської заборгованості в зобов'язаннях і забезпеченнях, %	2,2	2,8	20,6	+18,4	×
Частка поточної кредиторської заборгованості в поточних зобов'язаннях і забезпеченнях, %	8,4	10,1	50,3	+41,9	×
Відношення поточної кредиторської заборгованості до оборотних активів, %	1,3	2,2	17,3	+16,0	×
Припадає поточної кредиторської заборгованості на 1 грн поточної дебіторської заборгованості, грн	0,07	0,32	2,66	+2,59	у 38,0 р.б.
Відношення поточної кредиторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), %	0,6	0,9	9,9	+9,3	×
Коефіцієнт співвідношення періодів погашення поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості	9,667	2,000	0,342	-9,325	-96,5

Показники комплексного оцінювання поточної кредиторської заборгованості (табл. 3.10) мають переважно негативну динаміку. Зокрема, коефіцієнт обертання поточної кредиторської заборгованості знизився з 133,116 у 2018 р. до 9,519 у 2020 р., а тривалість одного обороту поточної кредиторської заборгованості відповідно збільшилась з 3 до 38 днів.

Така динаміка пояснюється збільшенням середньорічної величини поточної кредиторської заборгованості на 3365,4 тис. грн (або у 19,7 раза). Частка поточної кредиторської заборгованості в капіталі підприємства підвищилася з 0,5 до 6,2 та в зобов'язаннях і забезпеченнях – з 2,2 до 20,6 %. Показник, який характеризує відношення поточної кредиторської заборгованості до оборотних активів, зріс з 1,3 до 17,3 %, його рівень залишається високим і свідчить про нездатність підприємства своєчасно виконувати зобов'язання перед кредиторами.

Більш наочно динаміка показників оборотності дебіторської та поточної кредиторської заборгованості наведено на рис. 3.5.

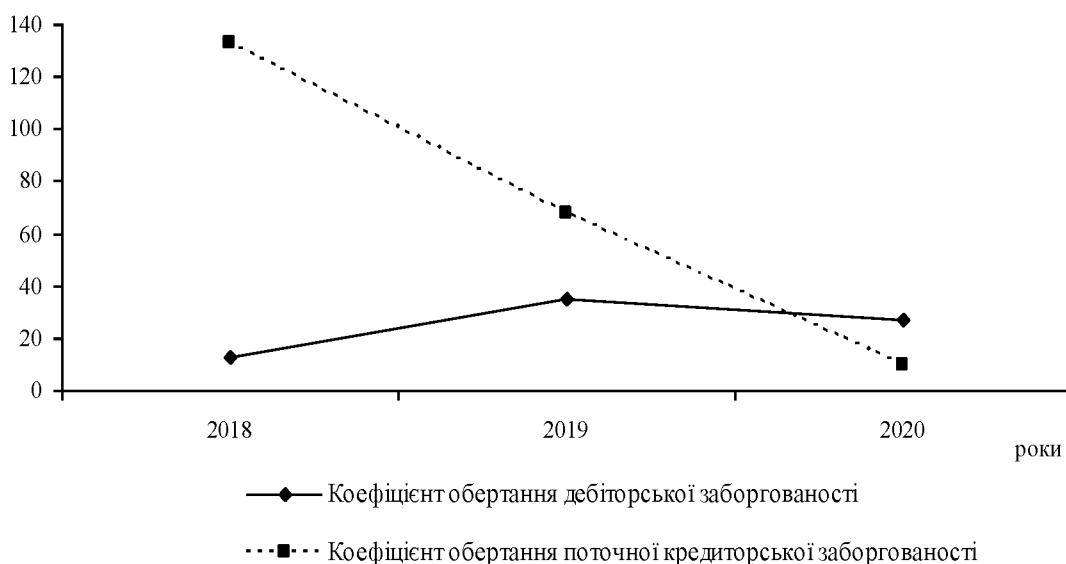

Рис. 3.5. Динаміка показників оборотності дебіторської та поточної кредиторської заборгованості ХХХ за 2018 – 2020 рр.

Важливим є дослідження дебіторської та кредиторської заборгованості у взаємозв'язку. Для проведення порівняльного аналізу складається розрахунковий баланс, в якому порівнюються за видами та в цілому суми поточної дебіторської (розміщення активів) та поточної кредиторської (джерела формування капіталу) заборгованості. Оцінка впливу балансових залишків дебіторської та кредиторської заборгованості на фінансовий стан підприємства здійснюється з урахуванням рівня платоспроможності (коефіцієнта загальної ліквідності) і відповідності періодичності перетворення дебіторської заборгованості в грошові кошти та періодичності погашення кредиторської заборгованості.

Під «платоспроможністю розуміють наявність у підприємства коштів для погашення ним у встановлений термін і в повному обсязі своїх боргових зобов'язань, які випливають із кредитних та інших операцій грошового характеру». На думку Л.О. Вдовенко, «поняття платоспроможності та ліквідності за своїм змістом дуже близькі, але ліквідність більш ємнісне поняття, оскільки від ліквідності балансу залежить платоспроможність. Загалом ліквідність підприємства означає наявність у нього оборотних коштів, необхідних для погашення короткострокових зобов'язань, коли настає відповідний термін. Вважається, що основною ознакою ліквідності є формальне перевищення вартості оборотних активів над короткостроковими пасивами: чим більше таке перевищення, тим фінансовий стан підприємства є сприятливішим з позиції ліквідності».

Найбільш вживаними показниками при оцінці ліквідності і платоспроможності є такі показники, як коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт покриття. Більш точно розглянемо коефіцієнт швидкої ліквідності.

Коефіцієнт швидкої ліквідності за своєю сутністю аналогічний до коефіцієнта покриття, проте при його визначенні враховуються не всі поточні активи: з розрахунку виключається найменш ліквідна частина активів –

виробничі запаси. Матеріальні запаси вилучаються не тільки через свою меншу ліквідність, а переважно тому, що грошові кошти, одержані у випадку вимушеної реалізації виробничих запасів, можуть бути істотно нижчими за витрати на їх закупівлю.

Зростання цього коефіцієнта в динаміці може бути пов'язане переважно із збільшенням невиправданої дебіторської заборгованості, що свідчить про серйозні фінансові проблеми підприємства.

Методика розрахунку коефіцієнта швидкої ліквідності відрізняється інтерпретаціями (трактуванням) того чи іншого показника, загалом підхід у більшості методик однаковий: це відношення ліквідних активів до поточних зобов'язань. Ліквідні активи – це та частина активів, яка швидко перетворюється на готівку, готову для погашення боргу. До останніх у світовій банківській практиці відносять грошові кошти і дебіторську заборгованість, в українській практиці – і частину готової продукції, що швидко реалізовується. За допомогою коефіцієнта швидкої ліквідності прогнозують здатність позичальника швидко вивільняти з обороту грошові кошти для погашення боргу банку в строк. Вважається, що падіння коефіцієнтів ліквідності порівняно з попередньою звітною датою свідчить про погіршення фінансового стану підприємства [2].

Для оцінювання ліквідності та статичної платоспроможності підприємства використовується система відносних показників, які мають назву коефіцієнтів ліквідності (платоспроможності). Основні показники розраховують за принципом: у чисельнику – відповідні групи платіжних засобів, у знаменнику – поточні зобов'язання і забезпечення. Залежно від того, якими видами платіжних засобів підприємство має можливість здійснити оплату поточних зобов'язань і забезпечень, визначають три рівні платоспроможності: грошова характеризується коефіцієнтом абсолютної ліквідності; розрахункова характеризується коефіцієнтом швидкої ліквідності; майнова (потенційна) характеризується коефіцієнтом загальної ліквідності.

Коефіцієнт швидкої ліквідності визначає рівень платоспроможності підприємства на період, що дорівнює середній тривалості одного обороту поточної дебіторської заборгованості за умови повного і своєчасного її погашення. Нормативне оцінювання коефіцієнта швидкої ліквідності перебуває у межах 0,6-0,8. Проводячи аналіз за допомогою коефіцієнта швидкої ліквідності, слід звертати увагу не тільки на числове значення, а й на якість поточної дебіторської заборгованості. Зростання цього показника може бути пов'язане зі збільшенням простроченої дебіторської заборгованості, що свідчить про серйозні фінансові проблеми підприємства.

Вихідна інформація для розрахунку коефіцієнта швидкої ліквідності ХХХ за 2018 – 2020 рр. наведена у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

**Вихідна інформація для розрахунку коефіцієнта швидкої ліквідності
ХХХ за 2018 – 2020 рр.**

Показник	Умовне позначення	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+,-) 2020 р. до 2018 р.
Гроші та їх еквіваленти, тис. грн	ГЕ	36,6	8,1	9,7	-26,9
Поточна дебіторська заборгованість, тис. грн	ПДЗ	418,9	1762,1	901,8	+482,9
Інші оборотні активи, тис. грн	І _{ОА}	612,0	-	-	-612,0
Поточні зобов'язання і забезпечення, тис. грн	ПЗ	3085,2	3852,1	10246,2	+7161,0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	КШЛ	0,346	0,460	0,089	-0,257

Коефіцієнт швидкої ліквідності = (Гроші та їх еквіваленти + Поточні фінансові інвестиції + Поточна дебіторська заборгованість + інші оборотні активи) / Поточні зобов'язання і забезпечення [19, с. 146-150].

$$\text{КШЛ} = (\text{ГЕ} + \text{ПДЗ} + \text{І}_{\text{ОА}}) / \text{ПЗ} \quad (3.1)$$

$$\text{КШЛ}_{18} = (36,6 + 418,9 + 612,0) / 3085,2 = 0,346 ;$$

$$\text{КШЛ}_{19} = (8,1 + 1762,1) / 3852,1 = 0,460 ;$$

$$\text{КШЛ}_{20} = (9,7 + 901,8) / 10246,2 = 0,089.$$

За даними табл. 3.11 у 2020 р. порівняно з 2018 р. коефіцієнт швидкої ліквідності знизився на 0,257. Порівняння цього показника з нормативним значенням (0,6–0,8) свідчить про недостатній рівень розрахункової та майнової платоспроможності підприємства у 2018 р. та у 2019 р., та про неплатоспроможність підприємства у 2020 р.

Зниження у динаміці значень коефіцієнта вказує на погіршення рівня платіжних можливостей підприємства щодо виконання поточних зобов'язань і забезпечень з урахуванням використання відповідних груп платіжних засобів.

Пропонуємо проводити дослідження впливу факторів на зміну коефіцієнта швидкої ліквідності за наступною методикою з використанням формули 3.1. Дослідження будемо проводити за допомогою способу ланцюгових підстановок, який передбачає розрахунок умовних значень результативного показника (КШЛ_{ум}) за даними табл. 3.11:

$$\text{КШЛ}_{\text{ум1}} = (\text{ГЕ}_I + \text{ПДЗ}_0 + \text{ІОА}_0) / \text{ПЗ}_0. \quad (3.2)$$

$$\text{КШЛ}_{\text{ум1}} = (9,7 + 418,9 + 612,0) / 3085,2 = 0,337;$$

$$\text{КШЛ}_{\text{ум2}} = (\text{ГЕ}_I + \text{ПДЗ}_I + \text{ІОА}_0) / \text{ПЗ}_0; \quad (3.3)$$

$$\text{КШЛ}_{\text{ум2}} = (9,7 + 901,8 + 612,0) / 3085,2 = 0,494;$$

$$\text{КШЛ}_{\text{ум3}} = (\text{ГЕ}_I + \text{ПДЗ}_I + \text{ІОА}_I) / \text{ПЗ}_0; \quad (3.4)$$

$$\text{КШЛ}_{\text{ум3}} = (9,7 + 901,8 + 0) / 3085,2 = 0,295.$$

Загальна зміна (+, -) коефіцієнта швидкої ліквідності:

$$\Delta \text{КШЛ} = \text{КШЛ}_I - \text{КШЛ}_0, \quad (3.5)$$

$$\Delta \text{КШЛ} = 0,089 - 0,346 = -0,257;$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) грошей та їх еквівалентів:

$$\Delta \text{КШЛ}_{\text{ГЕ}} = \text{КШЛ}_{\text{ум1}} - \text{КШЛ}_0, \quad (3.6)$$

$$\Delta \text{КШЛ}_{\text{ГЕ}} = 0,337 - 0,346 = -0,009;$$

2) поточної дебіторської заборгованості:

$$\Delta \text{КШЛ}_{\text{ПДЗ}} = \text{КШЛ}_{\text{ум2}} - \text{КШЛ}_{\text{ум1}}, \quad (3.7)$$

$$\Delta \text{КШЛ}_{\text{ПДЗ}} = 0,494 - 0,337 = +0,157;$$

3) інших оборотних активів:

$$\Delta \text{КШЛ}_{IOA} = \text{КШЛ}_{ум3} - \text{КШЛ}_{ум2} , \quad (3.8)$$

$$\Delta \text{КШЛ}_{IOA} = 0,295 - 0,494 = -0,199;$$

4) поточних зобов'язань і забезпечень:

$$\Delta \text{КШЛ}_{ПЗ} = \text{КШЛ}_I - \text{КШЛ}_{ум3} , \quad (3.9)$$

$$\Delta \text{КШЛ}_{ПЗ} = 0,089 - 0,295 = -0,206.$$

У 2020 р. порівняно з 2018 р. коефіцієнт швидкої ліквідності знизився на 0,206. Така зміна обумовлена впливом чотирьох факторів. Внаслідок зменшення суми грошей та їх еквівалентів на 26,9 тис. грн, вибуття інших оборотних активів в сумі 612 тис. грн та збільшення поточних зобов'язань та забезпечень на 7161 тис. грн, коефіцієнт швидкої ліквідності знизився відповідно на 0,009, 0,199 та 0,206. Одночасно за рахунок збільшення поточної дебіторської заборгованості на 482,9 тис. грн, коефіцієнт швидкої ліквідності підвищився на 0,157. Таким чином, зниження упродовж періоду дослідження коефіцієнта швидкої ліквідності пояснюється значним збільшенням сум по поточних зобов'язаннях та забезпеченнях і скороченням грошей та їх еквівалентів та вибуттям інших оборотних активів. Отже, необхідно постійно здійснювати аналіз коефіцієнта швидкої ліквідності. Проводячи аналіз за допомогою коефіцієнта швидкої ліквідності, слід звертати увагу не тільки на числове значення, а й на якість поточної дебіторської заборгованості. Зростання цього показника може бути пов'язане зі збільшенням простроченої дебіторської заборгованості, що свідчить про серйозні фінансові проблеми підприємства.

Платіжно-розрахункова система посідає важливе місце в економіці. Сутність полягає у забезпеченні розвитку виробництва товарів і послуг, без якого економічні відносини в суспільстві неможливі. Дотримання платіжно-розрахункової дисципліни впливає не тільки на виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості, але й на такі важливі аспекти існування підприємства як: формування оборотних активів та фінансової структури капіталу підприємства.

ВИСНОВКИ

Кожен суб'єкт господарювання веде розрахунки з дебіторами. У теперішніх умовах ринкової економіки жодне підприємство неспроможне існувати без покупців та замовників тому, що вони є джерелом прибутку і добробуту.

У ході вирішення завдань вивчалась специфіка діяльності підприємства, закріплювалися теоретичні знання та практичні навички бухгалтерського обліку та пропонувалися шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості на ХХХ. Проведені дослідження дають підстави зробити низку висновків та визначити напрями вдосконалення.

Аналізуючи дебіторську заборгованість за товарними операціями слід керуватися основним нормативним документом НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Більшість вчених пояснюють дебіторську заборгованість, як суму заборгованості підприємству на конкретну дату.

Виділяють два основних види дебіторської заборгованості: товарна та нетоварна. В результаті звичайних операцій підприємства, до яких можна віднести реалізацію товарів, виконання робіт, а також надання послуг – виникає товарна дебіторська заборгованість.

На ХХХ виділяють такі види дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом; інша поточна дебіторська заборгованість.

Дослідження системи організації бухгалтерського обліку на підприємстві показали, що ХХХ має Наказ про облікову політику, використовує робочий план рахунків, автоматизовану форму обліку з використанням програмного забезпечення «1С: Бухгалтерія 8».

Доцільно запропонувати наступні змістовні уточнення до наказу про облікову політику щодо дебіторської заборгованості, виділити обов'язкові елементи, а саме: оцінку, значення критеріїв класифікації, визнання

дебіторської заборгованості, а також метод визначення та факт створення резерву сумнівних боргів.

Для обліку товарної дебіторської заборгованості призначено рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

Для більш точного обліку дебіторської заборгованості пропонується внести до робочого плану рахунків субрахунки: 365 «Розрахунки з вітчизняними замовниками», 366 «Розрахунки з іноземними замовниками», 367 «Розрахунки за операціями з давальницькою сировиною», 368 «Розрахунки за товарообмінними операціями».

Обов'язковою умовою бухгалтерського обліку являється оформлення кожної господарської операції документом. Під бухгалтерським документом розуміють матеріальний носій даних про об'єкти бухгалтерського обліку, який дозволяє юридично доказово підтвердити право та факт здійснення операції. Основними документами, які використовуються на ХХХ є: договори купівлі-продажу й підряду, накладні, рахунки-фактури, акти на виконані роботи і надані послуги, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, прибуткові касові ордери, виписки банку.

Процес відображення дебіторської заборгованості наведений в усіх формах звітності; фінансовій, податковій та статистичній. Достовірність фінансової звітності є неодмінною умовою для оцінки фінансового стану підприємства, а також для того щоб зацікавити інвесторів, та уникнути непорозумінь з державними органами, тому досить важливим є вплив заборгованості дебіторів.

Головними джерелами інформації для аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості служать: форма № 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан), форма № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід), форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності».

Аналіз фінансового стану та дебіторської заборгованості ХХХ дав змогу зробити такі висновки. У 2020 р. порівняно з 2018 р.:

– упродовж 2018 – 2019 рр. підприємство було прибутковим, а у 2020 р. – одержало збиток за результатами діяльності

– з кожним роком майновий потенціал підприємства покращується (у 2020 р. порівняно з 2018 р. вартість майна збільшилася на 15669,9 тис. грн, або 35,4 %);

– власний капітал зріс на 6042,0 тис. грн (18,6 %), а зобов'язання і забезпечення – на 9627,9 тис. грн (80,8 %);

– підприємство має ознаки кризового фінансового стану;

- упродовж періоду підприємство має суми по двох видах поточної дебіторської заборгованості. У 2020 р. порівняно з 2018 р. відбулося збільшення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги на 222,3 тис. грн (або 54,6 %). Її частка в структурі дебіторської заборгованості знизилася з 97,2 до 69,8 %. Також спостерігається збільшення дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом на 260,6 тис. грн (у 23,1 разу). У цілому дебіторська заборгованість упродовж періоду дослідження збільшилася на 482,9 тис. грн, або у 2,2 раза;

- за результатами комплексного оцінювання: коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості підвищився з 12,360 у 2018 р. до 27,000 у 2020 р. на 14,640 (тобто у 2,2 раза), відповідно і тривалість одного обороту заборгованості дебіторів скоротилася на 16 днів (55,2 %). Частка дебіторської заборгованості в майні знизилася з 6,6 до 2,3 %, а частка поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах – із 18,0 до 6,5 %. Показник, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), знизився з 8,1 до 3,7 %, що є ознакою покращення стану розрахунків з дебіторами;

- коефіцієнт швидкої ліквідності знизився на 0,206, що вказує на зниження рівня платіжних можливостей підприємства щодо виконання поточних зобов'язань і забезпечень.

У зміцненні фінансового становища підприємства, його

платоспроможності та безперебійної роботи вагому роль відіграє фінансовий контроль за станом розрахунків, динамікою дебіторської та кредиторської заборгованостей. У процесі фінансового контролю перевіряється дотримання нормативно-правового регулювання розрахункових операцій і стану розрахунково-платіжної дисципліни.

Одними із шляхів поліпшення розрахунково-платіжних відносин можуть бути: створення на підприємстві комісії з управління дебіторською заборгованістю; проведення постійного моніторингу дебіторської та кредиторської заборгованостей; аналіз дебіторської заборгованості підприємства у попередньому періоді; розробка плану управління дебіторською заборгованістю; формування принципів кредитної політики та умов кредитування на основі диференціації покупців продукції за рівнем кредитоспроможності; забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості.

З метою удосконалення стану організації обліку дебіторської заборгованості пропонується:

- звернути увагу на стан організації обліку дебіторської заборгованості та додати до облікової політики елементи, які більш точно дадуть змогу провадити та вести контроль за дебіторською заборгованістю;
- чітко передбачити ознаки за якими на підприємстві буде класифікуватись дебіторська заборгованість;
- з метою наближення податкового та бухгалтерського обліку, потрібно правильно вести облік резерву сумнівних боргів, який повинен формуватися в розрізі кожного з дебіторів і в тому числі резерву на їх покриття;
- слідкувати за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості.